

Mýty mediálnej éry a moc jazyka

Eva Höhn

Abstract

Media Age Myths and the Power of Language. *The issue of language and politics can very well be explained against the background of the cultural studies of the last decades. Many are based on semiotic analyses, but the language issue stands in the foreground. The text focuses on the role of language in creating reality, incorporating political narratives. Methodologically, the text draws on research from semiotics and poststructuralism, presenting the most important representatives. In the next step, the text focused on the role of verbal forms, such as literary text, in producing narratives in public space.*

Keywords: Policy, Language, Semiotics, Post-structuralism, Narrativ, Austrian Literature.

Kľúčové slová: politika, jazyk, semiotika, postštrukturalizmus, naratív, rakúska literatúra.

Úvod

Problematiku jazyka a politiky je veľmi dobre možné objasniť na pozadí kulturologicky zameraných výskumov posledných desaťročí. Metodologicky vychádzajú mnohé z nich zo semiotických analýz, na ich pozadí stojí avšak problematika jazyka. Nosným pojmom sa pritom stáva „kultúra“ ako taká, ktorú už nechápeme ako súhrn umeleckých diel (literatúry, maliarstva, hudby a pod.), ale ako mnohovýrovňový proces zahrňujúci každodenný spôsob života a rozličné predstavy človeka vo vnímaní a zobrazovaní života. V druhej polovici 20. storočia sa preto humanitné vedy obrátili ku skúmaniu procesu jazykových konštrukcií reality, teda ku spôsobom vytvárania sveta. Získavali tak nástroj k spôsobom a motívom utvárania kolektívnych predstáv, mentalít a mentálnych dispozícií danej doby. Ku tomu patrí predovšetkým presvedčenie, že kultúra je človekom vytváraná, respektíve konštruovaná, teda nie je len materiálnou stránkou, teda kultúrnym dedičstvom národa, ale má sociálnu a mentálnu stránku (politika, morálka, právo a pod.). Tento poznávací-teoretický obrat znamenal orientáciu na verbálno-

jazykové poznávacie prostriedky, zasiahol filologické, politické, sociálne vedy apod. Tento proces nazývame aj kultúrny obrat (cultural turn). Jemu predchádzali interpretatívny (interpretative turn) a lingvistický obrat (linguistic turn). Z pohľadu kultúrneho obratu sa vychádza z presvedčenia, že jazyk je pri utváraní reality kľúčovým prvkom a teda aj pri vytváraní kultúrnych a sociálnych foriem. Kultúra je potom skôr ľudskou konštrukciou než len súborom hmotného dedičstva.¹

Význam kultúrneho obratu (cultural turn) pre skúmanie jazyka vo verejnom priestore

Nemecká kulturologička Doris Bachmann-Medicková² zdôrazňuje význam chápania kultúry ako systému znakov a symbolov³. Tento semiotický prístup umožňuje analyzovať prejavy, texty a ďalšie jazykové korpory. Takisto umožňuje ilustráciu toho, ako jazyk ovplyvňuje interpretáciu reality. Jazyk je tak predpokladom pre tvorbu kultúrnych naratívov a spoločenských konštruktov. Znamená to, že jazyk nie je len nástrojom komunikácie, ale mocným médiom, prostredníctvom ktorého sa konštruje a chápe realita. Kultúrny obrat bol ovplyvnený lingvistickým obratom.⁴ Na lingvistický obrat malo značný vplyv dielo rakúskeho filozofa Ludwiga Wittgensteinova, najmä jeho koncept jazykových hraníc z diela *Tractatus logico-philosophicus* (1921). Wittgenstein v ňom skonštatoval, že logika ako súhrn všetkých zákonitostí vytyčuje hranice sveta a tým svet ako súhrn všetkých faktov „transcendentálne odôvodňuje“ (6.13). Logika je teda len výsledkom ľudskej činnosti a tým vytyčuje hranice sveta. Wittgenstein zároveň skonštatoval, že logika ako ľudský konštrukt nevytvára nič o svete, pretože je len jeho zrkadlovým obrazom. Logika je teda „zrkadlový obraz sveta“ (veta 6.13). „Logika vyplňa svet; hranice sveta sú aj jej hranicami“ (5.61). To, čo

¹ Na Slovensku sa tejto problematike venujú Javorčíková, Mistrík (2023) v knihe *The Cultural Memory of European Cities*.

² Autorka kníh *Cultural Turns. Neuinterpretierungen in den Kulturwissenschaften* (2006) a *Kultur als Text. Die anthropologische Wende in der Literaturwissenschaft* (1996).

³ O aplikácii symbolov, naratívnych štruktúr s cieľom persuzívnosti v politickej komunikácii porov. viaceré práce Ivan Šušu o vzťahu jazyka a politiky, najmä autorovu štúdiu v časopise *Politické vedy* (2014).

⁴ Termín lingvistický obrat (linguistic turn) použil pôvodom rakúsky filozof Gustav Bergmann už začiatkom 50. rokov minulého storočia. Základom Bergmannovho skúmania sa stala analytická filozofia Ludwiga Wittgensteina, Bertranda Russela, Georga E. Moora ai.

nemôžeme myslieť, nemôžeme ani povedať.⁵ Za vytváraním jazykovo a tým aj mediálne určeného sveta stojí človek. Človek je hranicou takto určeného sveta a všetko, čo môžeme pravdivo a zmysluplno povedať, musí byť zmyslovo verifikovateľné. Všetko ostatné závisí od miery skúsenosti človeka a má subjektívny charakter. Tak potom môžeme rozumieť poslednej vete *Traktátu* „O čom človek nemôže hovoriť o tom treba mlčať“ (*Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen*) (7).

Tieto lingvisticky vytyčené konštatovania presiahli rámec kulturologicky orientovaného výskumu. Ak je kultúra, a to i vrátane politických ideológií, konštruovaná prostredníctvom jazyka, znamená to, že spôsob, akým sa jazyk používa vo verejnom priestore, môže posilňovať alebo spochybňovať prevládajúce politické naratívy, formovať kolektívnu mentalitu a sociálne normy (Gašová 2020). Výsledkom je kritika schopnosti jazyka presne reprezentovať realitu. Tento skepticizmus odráža zároveň širšiu kritiku oficiálnych naratívov a môže viesť k spochybňovaniu legitimity samotnej politickej moci (Prando, Šuša 2014). Jazyk sa tak stáva nástrojom formovania, ale i odhaľovania kolektívnych predstáv.

⁵ Ludwig Wittgenstein ako predstaviteľ logického pozitivizmu patril svojou ranou filozofiou k prúdu filozofie ovplyvnenej prírodnými vedami. Príznačným bolo odvrátenie sa od neo-idealistických prúdov, z ktorých niektoré boli silne poznačené nemeckým nacionalizmom. V ranej filozofii reprezentovanej dielom *Tractatus logico-philosophicus* považoval Wittgenstein za jedinú správnu – aj keď za neuspokojivú – metódu filozofie len metódu konfrontovanú s prírodnými vedami. Tak vo vete *Traktátu* (6.53) nachádzame konštatovanie, že pre filozofiu by bolo jedinou správnou metódou povedať len to, čo sa povedať dá, t. j. propozície prírodných vied. Preto ak chce človek vyjadriť niečo metafyzické, musíme mu ukázať, že vo svojich vetách zjavne nepridelil určitým jazykovým znakom žiadny význam. A hoci by takáto metóda bola neuspokojivá, predsa len by bola jediná správna (porovnaj *Traktátus* (6.53). Ak je ale logika na jednej strane garantom pre verifikovateľnosť zmysluplných viet (výpoveď je správna, resp. nesprávna), zároveň nevypovedá o zmysle sveta ako takom nič. Každý vyšší zmysel sveta, ktorý by sa vo svete prejavil, by bol ňou opäť znehodnotený: Zmysel sveta musí spočívať mimo neho. „[...] v ňom (vo svete) neexistuje nijaká hodnota – a ak by existovala, tak by nemala nijakú hodnotu“ (6.41). Niečo vyššie, zmysel sveta z logiky nevyplýva alebo ho nemôže preukázať. Logika je teda „zrkadlový obraz sveta“ (veta 6.13). „Logika vyplňa svet; hranice sveta sú aj jej hranicami“ (5.61). Logika ako súhrm všetkých zákonitostí vytyčuje hranice sveta a tým svet ako súhrm všetkých faktov „transcendentálne odôvodňuje“ (6.13). Ak je ale logika na jednej strane garantom pre verifikovateľnosť zmysluplných viet (výpoveď je správna, resp. nesprávna), zároveň nevypovedá o zmysle sveta ako takom nič. Každý vyšší zmysel sveta, ktorý by sa vo svete prejavil, by bol ňou opäť znehodnotený: Zmysel sveta musí spočívať mimo neho. „[...] v ňom (vo svete) neexistuje nijaká hodnota – a ak by existovala, tak by nemala nijakú hodnotu“ (6.41).

Tento proces, ako zdôrazňujú postštrukturalistické a semiotické teórie kultúry, nesie v sebe nebezpečie, že javy modernej mediálnej kultúry postrádajú hĺbku a dialektiku. Nebezpečím je, že v dôsledku toho dochádza k odcudzeným a fragmentárnym formám pridelovania významu kultúrnym javom a formám zo strany recipienta (Terem 2008). Chápanie sveta tak môže byť zjednodušené a odtrhnuté od skutočnej reality. Svoj podiel na tom nesú aj mediálne reprezentácie transformujúce významy, vytvárajúce významy nové, ktoré sa môžu v podstatnej miere líšiť od skutočnej situácie. Impulz pre odhaľovanie vzniku významov priniesla ako jedna z prvých kultúrna antropológia. Táto vniesla nový pohľad na odhaľovanie skrytých významov a zdôraznila, že významy (representations) je potrebné interpretovať a nie objasňovať. Tak napríklad americký antropológ Clifford Geertz považoval kultúru za systém symbolov, ktoré vytvárajú modely reality.⁶ Pri svojej interpretácii kohútich zápasov na ostrove Bali,⁷ odhalil skutočný význam tejto z pohľadu Európana nehumánnej hry, ktorá vo svojej podstate odráža sociálne vzťahy dedičanov. Geertz poukázal v tejto eseji na to, že kohúti sú zástupcami silných mužov dediny a tým sa pre mužov spoločenstva stávajú symbolickým povýšením seba samého. V kohútich zápasoch sa odhaľujú potom pocity vyplývajúce zo silnej hierarchizácie hinduistických kást, stávajú sa metakomentárom k tomu, „jak jsou lidské bytosti roztríděny [...] do pevných hierarchizovaných skupin a jak je většina kolektivní existence kolem tohoto systému organizována“ (Geertz 1973). Študovať kultúru znamená odhaľovať zdieľané kódy významov. Geertzovo skúmanie kultúry zahájilo interpretatívny obrat a spolu s ním kultúrna antropológia začala pochybovať o existencii objektívne, navonok vnímateľnej reality ako predmetu svojho výskumu. Svet významov sa potom etnológ usiluje vnímať z kontextu reči a správania. To, čo sa pozoruje, sa musí interpretovať, aby sa to dalo pochopiť.⁸

⁶ Ďalším významným predstaviteľom bol francúzsky etnológ a antropológ Claude Lévi-Strauss. Tento študoval mená, rituály, totemické objekty, mýty apod. „primitívnych“ obyvateľov Južnej Ameriky (najmä Brazílie). Nesnažil sa sociálne zvyky a formy života týchto ľudí opísať a vysvetliť. Naopak, dekedoval formy ich života odhrávajúce sa za rituálmi a formami ich správania. Tieto považoval za symbolické formy, za ktorými stoja hlbšie ukryté vrstvy a ktorých skryté významy a vnútorný poriadok sa usiloval odhaliť. (V roku 1962 vydal Lévi-Strauss knihu *Myslenie prírodných národov* (La Pensée sauvage).)

⁷ V texte *Deep play: notes on the Balinese cockfight*.

⁸ Geertzova kniha *The interpretation of Cultures* (Interpretácia kultúr, 1973), bola v zozname kultúrneho časopisu *Times Literary Supplement* uvedená ako jedna zo 100 najvplyvnejších publikácií po druhej svetovej vojne.

Vo francúzskom ľavicovom časopise *Les Lettres nouvelles* sa v 50. rokoch dnes už minulého, 20. storočia začali objavovať esejistické články všímajúce si prejavy súčasnej masovej kultúry, reklamných stratégií, predmetov konzumnej spotreby, televízie, novín a obľúbených časopisov. Ich autor v tom čase ešte nepatril k etablovanej intelektuálnej elite ako napríklad Albert Camus, Claude Lévi-Strauss, Jean-Paul Sartre a ďalší. Bolo avšak zrejmé, že takisto útočí na meštiansky establishment a jeho rétoriku. Nebol to nik iný ako Roland Barthes, neskôr jeden z uznávaných predstaviteľov francúzskeho postštrukturalizmu. Ako vzniká v mediálnej dobe význam?, pýta sa Barthes v knihe *Mytológia*. Ak jazyk funguje v znakovom systéme v opozícii označujúce (forma) – označované (obsah), v mýtoch dneška sa udial posun.⁹ Mýtus sa zmocnil jazyka a stavia svoj vlastný systém, metajazyk. Znak sa stal jednoduchým označujúcim (formou). Na rozdiel od symbolu (čo je u Barthesa známa kytica ruží ako prejav lásky a vášne) má mýtus tú vlastnosť, že transformuje symbol. Deje sa tak spôsobom, že symbol prekryje novým, často ideologickým významom. Napríklad, jednoduchá fotografia mladého afrického vojaka vo francúzskej uniforme na obálke časopisu sa stáva symbolom úspešného kolonializmu. Mýtus je potom „[...] budovaný na základě semiologického řetězce, který existuje před ním: je sekundárním semiologickým systémem“ (Barthes 2004). Priradenie významu sa podľa Barthesa stáva náhodnou, od kontextu a okolností závisiacou udalosťou. Signifikácia závisí od motivovanosti, ktorá je fragmentárna a je dôsledkom rozpadu hodnotového systému. Dekódovať mýtus znamená sústrediť sa na jeho označujúce (formu) a rozlúštiť jeho signifikáciu: „[...] každý sémiologický systém je systémom hodnot, avšak konzument mýtu pokládá signifikaci za systém faktů: mýtus je čtený jako faktický systém, avšak je len systémom sémiologickým“ (Barthes 2004). Fragmentarita diskurzov potláča podľa Barthesa akúkoľvek dialektiku: „[...] uspořádává svět, v němž chybí kontradikce, neboť nemá žádnou hloubku, nabízí svět rozložený v evidenci“ (Barthes 2004). Znamená to, že skutočnosť sveta sa premieňa na obraz sveta. Barthes rozlišuje niekoľko kategórií mýtov. Sú nimi mýtus ženy, ikony, akou bola herečka Greta Garbo a ktorej tvár sa stala archetypom okúzlenia. Alebo mýtus ženy akou bola Audy Hepburn, tentokrát už s tvárou individualizovanou, tzv. ženou – kočkou apod. Ďalším dôležitým mýtom u Rolanda Barthesa sa stáva reklama. Napríklad, reklama na prací prášok, reklama na bezchybnú kozmetiku, ktoré z nás majú urobiť bezchybných a dokonalých ľudí. Potom je to mýtus volebných reklám a fotografií, bulvárnych časopisov, mýtus športu, hračiek, ornamentálnej

⁹ Pod pojmom mýtus má Barthes na mysli mediálne mýty ako napr. mýtus slávnych herečiek, kráľovských rodín a pod.

kuchyne a pod. Novodobý mýtus, ako sme už uviedli, má schopnosť tvorby sekundárnych systémov. „Sekundárne systémy vytvárajú na rozdiel od prirodzených jazykov vlastné denotáty. Tieto neprináležia skutočnosti, ale skutočnosť modelujú“, konštatuje nemecký kulturológ a literárny teoretik Ansgar Nünning (Nünning 2001).

Obdobná situácia v oblasti výskumu kultúry sa v druhej polovici 20. storočia odohrávala taktiež vo Veľkej Británii. Predstavitelia CCCS, Centra pre súčasné kultúrne štúdiá, nazývané tiež Birminghamská škola, (Stuart Hall, Raymond Williams, Edward P. Thompson, Richard Hoggart a ďalší.) zastávali názor, že komunikačné procesy sú znakové procesy. Tieto sa však neuskutočňujú vo vzduchoprázdne, ale sú súčasťou spoločnosti so štruktúrovanými zákonitosťami a technickou infraštruktúrou. Tak napríklad perspektíva Stuarta Halla spočívala v tom, že mediálna komunikácia je porovnateľná s tovarovou výmenou, a preto je potrebné bližšie nahliadnuť do podmienok produkcie týchto tovarov. Bol to hlavne Hall, ktorý podrobil analýze inštitucionálne štruktúry médií, ich produkčné praktiky, podmienky a vplyvy vzniku „mediálneho tovaru“ (Hall 1999). V texte *Encoding/Decoding* (1973) Hall upozorňuje takisto na to, že cirkulácia mediálneho produktu nie je čisto identická s cirkuláciou tovarov (autá, šperky, odevy apod.), ale v mnohom je závislá od vlastnej aktivity recipienta. Hall sa v tomto ohľade približuje názorom semiotika Michaila M. Bachtina a rozvíja ich aj ďalej. Podľa oboch teoretikov nie sú významy znaku nezávislé od kontextu, ale sa nanovo formujú a vytvárajú v závislosti od situácie a sociálnej štruktúry. Čitatelia a diváci nie sú len recipienti, ale individuálne zvažujúci, komunikačný kód prijímajúci, a to v závislosti od ich socializácie, sociálneho postavenia, tradície, hodnotového systému apod. V texte kódovaný význam nemusí byť teda rovnako dekódovaný každým recipientom. V tom spočíva otvorenosť Hallovej znakovkej komunikácie. Hall rozlišuje tri základné konštelácie mediálnej komunikácie (Hall, 2002):

1. *Dominant-hegemonic position* sa vytvára vtedy, keď čitateľ úplne preberá kódované významy. V literatúre možno ako príklad uviesť román domoviny, ktorý vyzýva k službe vlasti. Čitateľ verne dekóduje toto poslanstvo, pričom sa nadšene stotožňuje s patriotickou výzvou.
2. *Negotiated position* je kompromisom medzi textom a recipientom, pričom do procesu dekódovania zasahujú vlastné skúsenosti. Tým čitateľ/recipient vytvára „vlastné pravidlá a do procesu zasahujú ako adaptívne, tak opozičné prvky“. V prípade románu domoviny sa napríklad čitateľ stotožní s témou, avšak odmietne vojnu, boje apod.
3. *Oppositional position* znamená prijímanie kódu s úplným odmietnutím. On/ona odtotalizujú správu prostredníctvom uprednostneného kódu, aby ju v rámci alternatívneho vzťahujúceho rámca hneď nato re-totalizovali.

Toto napríklad vystihuje diváka, ktorý sleduje debatu o nevyhnutnosti znížiť platy, ale každý odkaz na „národný záujem“ interpretuje ako triedny záujem. On/ona používa opozičný kód.

Záujem Stuarta Halla bol namierený taktiež na interakciu medzi literatúrou a sociálnou realitou. Argumentoval, že literatúra zohráva dôležitú úlohu v kultúrnych procesoch, pričom ovplyvňuje identitu a spoločenské diskurzy. Členovia CCCS vnímali kultúrnu prax z dvoch pólův: ako moc upevňujúcu – *afirmatívnu* – a ako moc ohrozujúcu – *subverzívnu*. Prvý prípad nastáva vtedy, ak sa podarí etablovať významové modely a hodnoty ako všeobecne platné. Vtedy sa tým sociálny a politický poriadok legitimizuje a upevní. Vhodným príkladom je Schillerov a Goetheho program nemeckej klasiky. Cieľom programu nemeckej klasiky bol, v odvolaní sa na Immanuela Kanta, výchova človeka k vyššiemu morálnemu uvedomeniu. Prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa bolo umenie, pričom výchova človeka viedla k náprave celej spoločnosti. Ak sa však podarí zaužívané zvyky, postoje a hodnoty spochybniť a vytvoriť nové, môžu byť prostredníctvom kultúrnej praxe spochybnené aj aktuálne systémy. Príkladom je divadelná hra *Die Hermannsschlacht* od nemeckého dramatika Heinricha von Kleista. Hra vznikla v roku 1807 po porážke Pruska Napoleonom. Kleist v nej tematizuje víťazstvo Germánov nad Rimanmi v bitke v Teutoburskom lese a prostredníctvom nej takto nepriamo nabáda Nemcov k mobilizácii svojich síl proti Napoleonovi.

Vyššie vysvetlená teória kultúry podáva široký priestor pre skúmanie kultúrnych paradigiem, jednou z ktorých je i literárny text. V tomto kontexte je literatúra takisto len jednou z foriem kultúrnej praxe a podobne ako i politická prax, je i literárny text jedným z nástrojův upevňovania spoločenských predstáv a presvedčení. Umenie má v sebe zároveň moc tieto presvedčenia, predstavy a normy narúšať, môže sa stať nástrojom pre ich spochybnenie. Špeciálne, je to práve literárny text, ktorý sa podľa názoru mnohých teoretikův z oblasti semiotiky a postštrukturalizmu (Umberto Eco, Roland Barthes, Jurij M. Lotman, Michail M. Bachtin a ďalší) stáva súčasťou širšieho semiotického rámca, ktorý odráža a formuje kultúrne hodnoty a presvedčenia. V dôsledku toho umožňuje práve takáto perspektíva analyzovať literatúru ako významnú súčasť kultúrnych praktík, a nie ju od jej historických a sociálnych kontextův izolovať. Ako príklad uveďme interpretáciu Shakespearovej divadelnej hry *Richard II.* od Stephena J. Greenblatta, predstaviteľa nového historizmu. Jeho interpretácia ukazuje, že táto divadelná hra pôsobila ako politická sila, odrážala dobové spoločenské napätie a ovplyvnila verejné vnímanie moci. Greenblatt odhaľuje paralely vlády Richarda II. a Alžbety I., za ktorej vlády Shakespear hru napísal so zámerom ohroziť Alžbetinu moc. Hra obsahuje množstvo narážok na Alžbetinu vládu,

jej zlé úmysly a odhaľuje Shakespearovu nespokojnosť s vládou Alžbety I. Divadelná hra ako jazykový koncept tým prekročila rámec obyčajnej zábavy a stala sa politickým nástrojom.¹⁰

Záver

Na záver uvedme príklad zo súčasnej literárnej praxe. Thomas Bernhard, Peter Handke, Elfriede Jelineková, Ingeborg Bachmannová, Erich Fried, Peter Turrini, Robert Menasse a mnohí ďalší sú významní spisovatelia rakúskej literatúry, ktorí svojou tvorbou prispeli a niektorí ešte stále prispievajú k demokratizácii krajiny akou je Rakúsko. Svojím kritickým postojom neustále nastoľovali a stále nastoľujú spoločenskú rovnováhu. Ich kritické naratívy vo verejnom priestore mali veľký dosah na kritiku nacionalistických a extrémistických prejavov pravicového a extrémne pravicového politického spektra v Rakúsku. Za svoj postoj si títo autori vyslúžili prívlastok „Nestbeschmutzer“, teda tí, čo špinia do vlastného hniezda. Neraz za to platili ohrozením vlastnej existencie a zdravia. Tak napríklad, po prevalení Waldheimovej aféry v 80. rokoch 20. storočia sa aj práve vďaka generácii týchto spisovateľov začalo verejne v Rakúsku diskutovať o dlho tabuizovanej téme pripojenia krajiny k Tretej ríši v roku 1938. Ich texty sa stávajú súčasťou kolektívnej pamäti. Divadelná hra *Námestie hrdinov* (Heldenplatz 1988) od Thomasa Bernharda bola v tejto súvislosti jedným z najväčších literárnych škandálov v Rakúsku po roku 1945. Dej hry sa viaže k dátumu 15. marec 1938, keď Adolf Hitler na viedenskom Námestí hrdinov (Heldenplatz) za ovácií prítomných Viedencanov vyhlásil „anšlus“ Rakúska k Tretej ríši. O päťdesiat rokov neskôr sa v blízkosti námestia zhromaždí rodina Schusterovcov a ich priateľov. Dôvodom je pohreb profesora Schustera, ktorý bol v období nacizmu perzekuovaný za svoj židovský pôvod a preto musel ujsť do exilu v Londýne. Po päťdesiatich rokoch sa vracia späť do Viedne, avšak v dôsledku dobových politických pravicových nálad v krajine nevidí iné východisko než si siahnúť na život. O aktuálnosti hry nasvedčoval aj fakt, že proti jej uvedeniu protestovali niektorí rakúski pravicoví politici (Kurt Waldheim, Jörg Haider a i.) a dokonca i v televízii a rozhlase sa rozpútala diskusia o tom, či si štátom subvencovaná inštitúcia ako divadlo Burgtheater môže vôbec dovoliť uvádzať podobné predstavenia. Významní rakúski spisovatelia Erich Fried, Barbara Frischmuthová, Josef Haslinger, Gerhard Roth, Elfriede Jelineková, Peter Turrini, Michael Scharang a mnohí

¹⁰ Je známe, že táto hra sa v Londýne hrávala hlavne vo verejnom priestore, t.j. na uliciach, námestiach apod. s cieľom osloviť čo najväčší počet divákov a tak ovplyvniť dobové historické dianie.

d'alší vtedy podporili Thomasa Bernharda ako aj riaditeľa divadla Burgtheater Clausa Peymanna. Za búrlivej atmosféry sa divadelná hra *Námestie hrdinov* predsa len 4. novembra 1988 nakoniec dočkala svojej premiéry.¹¹ V Rakúsku pokračujú v kritickom diskurze svojej krajiny ďalší súčasní významní spisovatelia: Doron Rabinovici, Robert Schindel, Robert Menasse apod. Preukazujú, že literárny text, ktorého nástrojom je jazyk, môže byť veľkou silou spoločenskej subverzie. Podieľajú sa tak na rúcaní falošných mediálnych mýtov, ideológie a politickej nadvlády.

Literatúra

- BACHMANN–MEDICK, D. (2006). *Cultural Turns*. Neuorientierungen in den Kulturwissenschaften. Reinebek bei Hamburg: Rowohlt.
- BACHTIN, M. (1988). *Eстетika slovesnej tvorby*. Bratislava: Tatran.
- BARTHES, R. (1988). *Das semiologische Abenteuer*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- BARTHES, R. (1994). *Rozkoš z textu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- BOLTON, J. (ED.). (2007). *Nový historicismus/New Historicism*. Brno: Host.
- ERLL, A. (2005). Literatur als Medium des kollektiven Gedächtnisses. In: ERLL, A. (ed.): *Gedächtniskonzepte der Literaturwissenschaft*. Berlin, New York: Walter De Gruyter, s. 249–276.
- GAŠOVÁ, Z. (2020). Formy inojazyčnosti v jazykovej krajine. Analýza vybraných aspektov na príklade ‚Krčmy na Zelenej‘ v Bratislave. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: EKONÓM, s. 69–82.
- GEERTZ, C. (1973). *Krev, peří, dav a peníze (Poznámky ke kohoutím zápasům na Bali)*. In: BOLTON, J. (ed.). *Nový historicismus/New Historicism*. Brno: Host, s. 13–25.
- GEERTZ, C. (1987). *Dichte Beschreibung. Beiträge zum Verstehen kultureller Systeme*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- GREENBLATT, S. (2007). Úvod ke knize Moc forem v anglické renesanci. In: BOLTON, J. (ed.). *Nový historicismus*. Brno: Host, s. 34–39.

¹¹ Podľa Zeyringera (2008) možno považovať rok 1986 za „rok zmeny“. Waldheimova aféra viedla k celospoločenskej diskusii o úlohe Rakúska v druhej svetovej vojne a k prehodnoteniu pôvodnej tézy o obeti, čo viedlo k redefinícii rakúskej identity. Rakúsky prezident a bývalý generálny tajomník OSN Kurt Waldheim bol obvinený z aktívneho pôsobenia v nemeckej armáde na Balkáne počas druhej svetovej vojny, pričom sa zdôrazňovalo najmä jeho údajné spolupodieľanie sa na nacistických zločinoch. V Spojených štátoch amerických bol Kurt Waldheim vyhlásený za *persona non grata*.

- HALL, S. (1997). The Work of Representation. In: HALL, S. (ed.). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London–California: SAGE Publications.
- HALL, S. (1999). Die zwei Paradigmen der Cultural Studies. In: HÖRNIG, K., WINTER, R. (ed.): *Widerspenstige Kulturen. Cultural Studies als Herausforderung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, s. 13–42.
- HALL, S. (2002). Kodieren/Dekodieren. In: ADELMANN, R. u.a. (ed.) *Grundlagentexte zur Fernsehwissenschaft. Theorie – Geschichte – Analyse*. Konstanz: UVK, s. 105–124.
- HAMADA, M. (1990). J. M. Lotman a semiotické výskumy umenia a kultúry. In: LOTMAN, J., M.: *Štruktúra umeleckého textu*. Bratislava: Tatran, s. 356–369.
- JAVORČÍKOVÁ, J., MISTRÍK, E. (2023). *The Cultural Memory of European Cities*. Köln: Kirsch Verlag.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1996). *Myšlení přírodních národů*. Liberec: Dauphin.
- NÜNNING, A. (2001). *Literatur – und Kulturtheorie*. Stuttgart: Metzler Verlag.
- PRANDO, P., ŠUŠA, I. (2014). Medializzazione della cultura politica italiana e il linguaggio politico dell'era del berlusconismo. In: *Lingua, cultura e media*. Roma: Aracné, s. 883–898.
- ŠUŠA, I. (2014). Príspevok Silvia Berlusconiho k transformácii stredopracovných strán a hnutí v Taliansku. *Politické vedy*, 17(1): 163–177.
- TEREM, P. (2008). Globalization – Integration – Neighbourhood. In: EDELSTAM, G., HORGA, I., ROUET, G. (eds.). *Élargissement et politique européenne de voisinage = Enlargement and European neighbourhood policy*. Bruxelles : Bruylant, s. 455–468.
- ZEYRINGER, K. (2008). *Österreichische Literatur seit 1945: Überblicke, Einschnitte, Wegmarken*. Innsbruck, Wien, Bozen: Studien Verlag.

Kontakt:

Mgr. Eva Höhn, PhD.

Katedra jazykovedy a translatológie	Department of Linguistics and Translation
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
Email Address: eva.hohn@euba.sk	